

УДК 316.4.063.34

*А. А. Подлевський,
старший викладач кафедри фінансів і економіки природокористування,
Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

A. Podlevskyi,
Senior Lecturer at the Department of Finance and Environmental Economics, National University of Water and Environmental Engineering (Rivne)

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF STATE REGULATION OF THE INDUSTRIAL COOPERATION IN UKRAINE

Дано коротку характеристику таким поняттям, як "виробнича кооперація" і "державне регулювання виробничою кооперацією". Пропонується розглядати виробничу кооперацію як один з перспективних напрямів підвищення ефективності національної економіки на засадах інноваційності. Підкреслюється необхідність і важливість державного регулювання виробничої кооперації, спираючись на українських реаліях і успішному закордонному досвіду.

У статті автором розроблено концептуальні засади державного регулювання виробничої кооперації. Детально подається система цілей, що передбачає трирівневу ієрархію. Наведено основні суб'єкти і об'єкти, подано змістовну характеристику основним принципам здійснення державного регулювання виробничої кооперації в Україні. Запропоновано деякі індикатори та показники оцінки ефективності як безпосередньо виробничої кооперації, так і системи її державного регулювання.

A brief description of such terms as "industrial cooperation" and "government regulation of industrial cooperation" was submitted. It is proposed to consider industrial cooperation as one of the perspective directions of improving the efficiency of the national economy based on innovation. Emphasizes the necessity and importance of state regulation of industrial cooperation based on the Ukrainian realities and successful foreign experience.

In the article the author developed conceptual bases of state regulation of industrial cooperation. The system of goals is supplied in detail that provides a three-level hierarchy. Been given the main subjects and objects submitted substantial description of the basic principles of state regulation of industrial cooperation in Ukraine.

Ключові слова: державне регулювання, виробнича кооперація, принципи, рівні державного регулювання, індикатор, показник ефективності.

Key words: state regulation, industrial cooperation, principles, levels of state regulation, indicator and index of efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі для України необхідно обрати на-здоганяючу модель економічного розвитку. І цьому, на наш погляд, немає альтернатив. Для її реалізації держава має відігравати основну роль, балансує між стратегічним вектором розробки державної економічної політики і політикою дерегуляції та децентралізації влади. Важливим елемен-

том у цій моделі має бути інноваційна складова, яка, зважаючи на українські реалії, має значний шанс ефективно функціонувати і розвиватися в значній мірі на засадах виробничої кооперації.

Важливо комплексно підійти до проблеми сприяння розвитку виробничої кооперації в нашій державі. Адже в більшості країн — це один із ефективних важелів переходу

до рангу розвинутих країн з значним рівнем соціально-економічного розвитку на принципово нових засадах.

Водночас в Україні питання розвитку виробничої кооперації за 25 років і досі не врегульовано. Відсутні зрозумілі і прогнозовані критерії (як формальні, так і неформальні) ступеня ефективності виробничої кооперації, мала база досліджень проблематики формування, підтримки та розвитку різних форм виробничої кооперації, законодавча не врегульованість та відсутність системного державного бачення розвитку національного господарства.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Загалом проблематика виробничої кооперації в значній мірі досліджувалася такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як Я. Білоус, М. Войнаренко, О. Длугопольський, С. Добринь, Р. Коуз, О. Микитюк, А. Мельник, В. Новицький, О. Острий, В. Павлов, В. Прайс, М. Портер, В. Прайс, Є. Савельєв, С. Соколенко, М. Туган-Барановський, О. Фіщук, Н. Чала та інш.

Важливу роль у дослідженні проблематики державного регулювання підприємницької діяльності і, зокрема, виробничої кооперації між ними, відіграють праці сучасних вчених та практиків: В.Д. Базилевича, О.Г. Білоруса, З.С. Варналія, О.С. Власюка, П.І. Гайдуцького, В.М. Геєця, Л.С. Головка, Л.І. Дідківської, М.М. Єрмошенка, О.А. Кириченка, Т.Т. Ковальчука, А.Т. Ковальчука, С.В. Козаченка, Д.Г. Лук'яненка, І.Р. Михасюка, В.І. Мунтіяна, В.Є. Новицького, Ю.М. Пахомова, Д.М. Стеченко, А.М. Стельмашука, Д.М. Черваньова, С.М. Чистова, В.Я. Шевчука, та інших.

В той же час спостерігається нестача вітчизняних наукових наробок в сфері досліджень категоріального апарату та теоретико-методичних аспектів виробничої кооперації і державного регулювання виробничої кооперації. Невирішеною проблемою залишається обґрунтування суб'єктів, об'єктів, принципів та цілей державного регулювання виробничої кооперації в Україні. Деякі теоретичні дослідження і практичні наробки, які на сьогодні є в Україні, потребують переосмислення і систематизації для формування єдиної стратегії розвитку.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення концептуальних засад державного регулювання виробничої кооперації в Україні..

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Перш ніж перейти до предмета дослідження, варто з'ясувати ряд дефініцій, а саме: "виробнича кооперація" та "державне регулювання виробничої кооперації".

Є декілька тлумачень поняття "виробнича кооперація" — від максимально розширеного до дуже вузького. У першому випадку в нього включаються науково-технічні зв'язки, діяльність, яка забезпечує функціонування кооперації (інформаційне, інноваційне, транспортне, маркетингове та інше забезпечення цього процесу), реалізація продукції та її післяпродажне обслуговування. У другому — кооперація розглядається як суто виробничий процес. Різниця трактувань пояснюється тим, що важко чітко визначити межі виробничої кооперації як специфічного економічного явища, що характеризується складністю, переплетенням з іншими процесами.

Слід зауважити декілька тенденцій, що намітилися у світі. Насамперед, мова йде недоцільність, а інколи і неможливість розглядати виробничу кооперацію як суто внутрішньогосподарський процес, який охоплює співпрацю лише між підприємствами та організаціями якоїсь однієї країни. Цьому є багато причин, до основних відносяться:

1. Тенденція до підвищення капіталоемності випуску нової продукції, що вимагає величезних фінансових ресурсів. З огляду на вкрай недостатнє фінансове забезпечен-

ня української економіки — це вагомий фактор для пошуку інших джерел фінансування. Виробнича кооперація (особливо міжнародна) дозволяє значно скоротити час налагодження виробництва нових товарів і зменшити їх капіталомісткість, розширити можливості більш комплексного, тривалого і мобільного використання різних виробничих ресурсів, зекономити завдяки новим технічним зарубіжним розробкам.

2. Глобалізаційні та інтеграційні процеси, які не дають країнам, що залишаються осторонь міжнародного співробітництва, жодного шансу на розвиток та гідне місце в світовому господарстві.

3. Пришвидшений розвиток інноваційних та креативних процесів, як найбільш реального шансу зайняти країною певну нову нішу в міжнародному поділі праці.

4. Наявність значного успішного досвіду виробничої кооперації в зарубіжних країнах, використання якого Україною дозволить зекономити ресурси та швидше здійснити перехід до сталого розвитку своєї економіки не наздоганяючими, а випереджаючими темпами.

5. У зв'язку із стратегічним курсом на інтеграцію з Європейським Союзом, важливо налагодити виробничі зв'язки як з країнами-аплікантами до ЄС, так і з діючими членами цього союзу задля розширення ринків збуту українських товарів та поглиблення інтеграційних і коопераційних процесів.

Нові фактори виробничої кооперації виникають, у першу чергу, під впливом глибоких змін в самому процесі виробництва і глобалізації. Виробнича кооперація з самого початку розвивається на основі одиничного поділу праці, тобто на базі подетальної, повузлової, технологічної спеціалізації. Раніше цей процес концентрувався головним чином у фазі виробництва, але нині у виробничу кооперацію все більше залучаються різноманітні області: від стадії наукових досліджень до збуту вироблених товарів.

З огляду на все вищенаведене, ми можемо визначити виробничу кооперацію як складну систему економічних відносин із встановлення системи коопераційних зв'язків між суб'єктами господарської діяльності щодо повного чи часткового циклу виробництва певного продукту, який ґрунтується на принципах взаємовигідності, довготривалості, синергетичності і зменшенні поточних витрат та збільшенні конкурентоспроможності виробництва кожного з учасників.

Водночас сьогодні в Україні процеси виробничої кооперації вимагають значної підтримки на регіональному, національному та міжнародному рівнях, зваженого державного регулювання.

Термін "регулювання" в зарубіжній економічній літературі у широкому розумінні ототожнюється з державним втручанням в економіку, в більш вузькому — з адміністративно-правовою регламентацією підприємницької діяльності.

Варто відзначити, що історія розвитку країн з ринковою економікою характеризується неоднозначністю рішень щодо втручання держави в економіку. Однак у жодній країні держава не припинила діяльності щодо розвитку ринкової економіки. Навпаки, постійно ведеться пошук нових напрямів удосконалення взаємовідносин між державою та товаровиробниками, і залежно від багатьох факторів спостерігається послаблення або посилення державного втручання. В нинішніх умовах господарювання держава вже не тільки визначає загальні правила і рамки функціонування ринкової економіки, а й сама доповнює ринковий механізм [2].

Учені Л.І. Дідківська і Л.С. Головка [1] визначають державне регулювання економіки як систему заходів держави для здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, спрямованої на створення нормальних умов ефективного функціонування ринку та вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку націо-

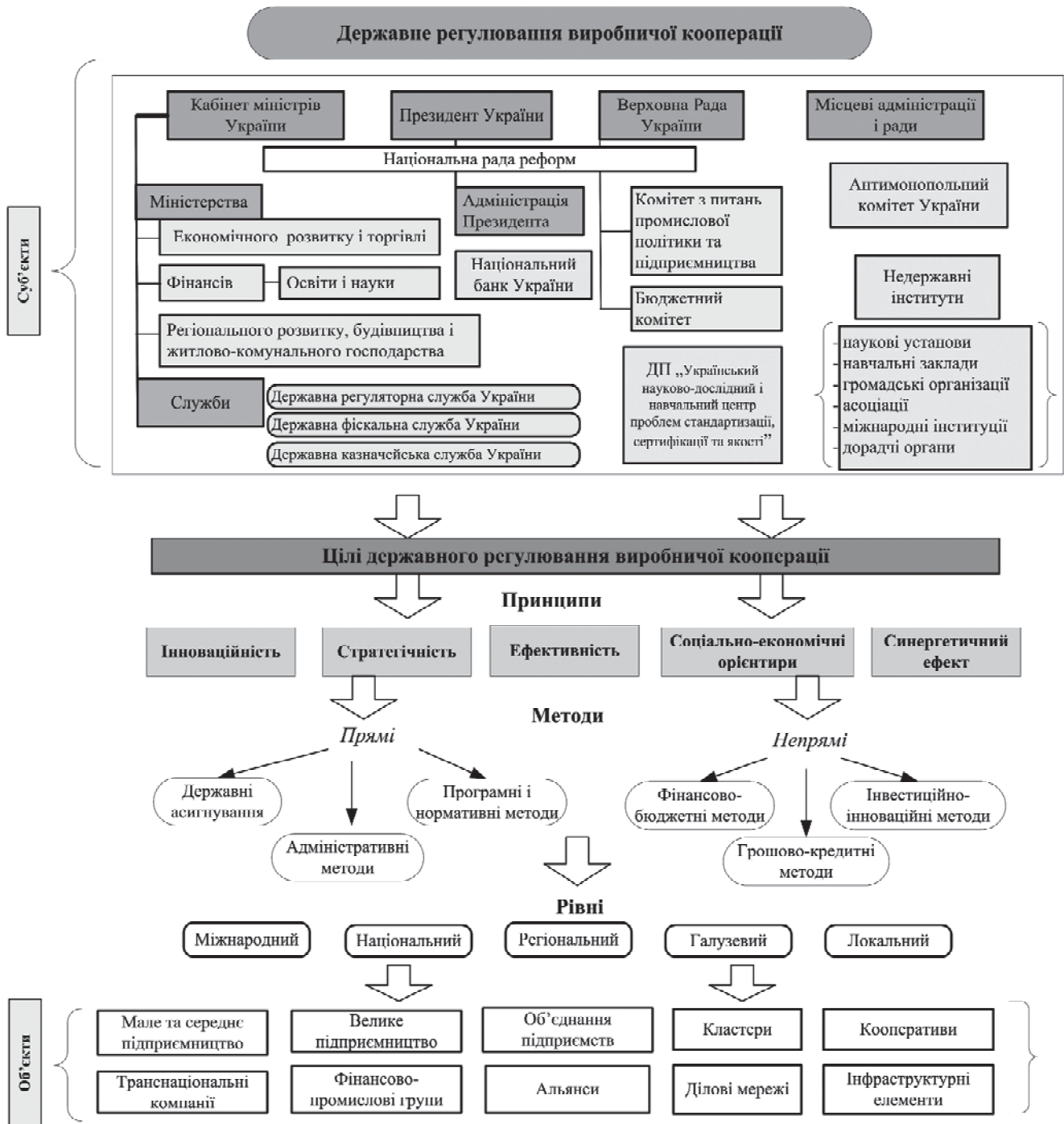

Рис. 1. Концептуальні засади державного регулювання виробничої кооперації в Україні

Джерело: складено автором.

нальної економіки і всього суспільства. Інший вчений Євтушевський В.А. [3] під державним регулюванням економіки розуміє сферу діяльності органів державної влади щодо цілеспрямованого впливу на поведінку суб'єктів господарювання шляхом застосування різноманітних методів і засобів

Дещо по-іншому підходить до визначення терміну С.М. Чистов [4], розглядаючи державне регулювання економіки з теоретичного і практичного погляду. З теоретичного погляду державне регулювання економіки — це система знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів і засобів впливу держави на перебіг соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей державної економічної політики. З практичного погляду державне регулювання — це сфера діяльності держави

щодо цілеспрямованого впливу на поведінку суб'єктів господарювання з метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики.

Отже, зважаючи на вищевикладене та на досліджені аспекти виробничої кооперації, можемо визначити державне регулювання виробничої кооперації як комплексну систему методів, важелів і заходів держави щодо формування, підтримки та інтенсивного розвитку ефективних форм виробничої кооперації, спрямованих на посилення конкурентоспроможності держави у глобальному середовищі та досягнення стратегічних цілей розвитку національного господарства на інноваційних засадах.

На рисунку 1 нами запропоновано концептуальні засади державного регулювання виробничої кооперації в Ук-

Рис. 2. Система цілей державного регулювання виробничої кооперації в Україні

Джерело: складено автором.

раїні. Важливо окреслити основні принципи та методи державного регулювання виробничої кооперації в Україні, виявити основні фактори та проблеми, чітко зафіксувати об'єкти і суб'єкти державного регулювання виробничої кооперації.

Як видно з рисунка 1, до основних суб'єктів державного регулювання виробничої кооперації відноситься досить широкий перелік міністерств, служб, комітетів та інших державних органів виконавчої та законодавчої влади. Разом з тим, важливим є вплив вітчизняних, так і закордонних недержавних інститутів.

Основними об'єктами державного регулювання виступають різні форми виробничої кооперації, мале, середнє та велике підприємництво, інфраструктурні елементи.

Розвиток державного регулювання виробничої кооперації має бути підпорядкований певним цілям. Нами була розроблена комплексна ієрархічна система цілей державного регулювання виробничої кооперації (рис. 2). Так, цілі 1-го порядку досягаються за рахунок цілей 2-го порядку, які в свою чергу реалізуються через досягнення цілей 3-го порядку. Разом з тим, деякі цілі переплітаються між собою і опосередковано чи прямо впливають одна на одну, що свідчить про взаємозалежність соціально-економічних процесів щодо реалізації розвитку виробничої кооперації.

До цілей 1-го порядку (стратегічних або макрорівневих) нами були віднесені:

- посилення конкурентоспроможності держави у національному та міжрегіональному вимірах;
- забезпечення сталого розвитку держави;
- покращення соціально-економічного стану держави та її регіонів.

Їх реалізація потребує досягнення більш конкретніших завдань, які абстрагуються в цілі 2-го порядку (мезорівневі):

- розвиток внутрішнього ринку держави;
- покращення інвестиційного клімату;
- інтенсифікація інноваційного розвитку економіки держави.

В окремий соціально-екологічний блок виділено ряд цілей соціальної та екологічної спрямованості, які повинні реалізуватися поряд із економічними задля забезпечення сталого розвитку держави та досягнення певної соціально-економічної рівноваги.

До них ми віднесли:

- вирішення соціальних проблемних питань;
- покращення екологічної ситуації у державі;
- реалізація стратегічних соціально-економічних проектів;
- впровадження ресурсозберігаючих та екологічно-безпечних технологій;
- створення нових робочих місць, зменшення безробіття тощо.

Перелік цілей 3-го порядку, досягнення яких ставить за мету розвиток виробничої кооперації, є досить великий і має розгалужену сітку взаємозв'язків та взаємодоповнень. Так, реалізація однієї цілі може призвести до створення сприятливих передумов для швидкої реалізації іншої, або ж кількох пов'язаних цілей (див. рис. 2).

Слід зазначити, що така система цілей розвитку виробничої кооперації є досить умовна, і для кожного регіону вона може різнитися. Це залежить від стану розвитку самого регіону чи галузі, динаміки формування його потенціалів та багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів.

Також варто виділити такі принципи здійснення державного регулювання виробничої кооперації, як:

— інноваційність — передбачає як використання нових методів для сприяння державою розвитку виробничої кооперації, так і стимулювання саме інноваційно-насичених форм виробничої кооперації;

— стратегічність передбачає розробку комплексної системної стратегії розвитку національного господарства України, яка б не змінювалася і не "удосконалювалася" залежно від політичної ситуації;

— ефективність — означає отримання економічних, соціальних, екологічних та інших видів ефектів у різних проміжках часу від державного регулювання, які б покривали витрачені ресурси на його здійснення;

— соціально-економічні орієнтири — даний принцип акцентує увагу на першочерговість забезпечення державою основних соціальних завдань держави;

— синергетичний ефект дозволяє ефективно використовувати позитивні особливості виробничої кооперації, що полягають в отриманні додаткових переваг кожному із учасників виробничої кооперації, а це, у свою чергу, призведе до додаткових кумулятивних ефектів від державного регулювання виробничою кооперацією.

Методи державного регулювання виробничої кооперації можна згрупувати на прямі (державні замовлення чи асигнування, реалізацію цільових програм стимулювання конкретних елементів виробничої кооперації, адміністративні заходи) і непрямі (використання методів бюджетно-фінансової, грошово-кредитної, інвестиційно-інноваційної та інших політик, що опосередковано регулюватимуть процеси виробничої кооперації). Досить важливо правильно вибрати необхідний набір методів державного регулювання для конкретного регіону, галузі чи часового проміжку для забезпечення максимального ефекту.

Адже на державне регулювання виробничої кооперації впливають різноманітні чинники, серед яких найважливішими є:

- рівень законодавчо-нормативної бази;
- якість регуляторних органів на державному і місцевому рівні;
- рівень імплементації прийнятих регуляторних актів;
- фінансові можливості держави;
- рівень прозорості та відкритості органів влади;
- рівень розвитку малого та середнього підприємства в Україні;
- добробут населення тощо.

В Україні існує дуже велика проблема щодо обліку даних якраз із виробничої кооперації, що унеможливорює детальний і систематизований аналіз системи виробничої кооперації. Відповідно це ускладнює, а іноді і унеможливорює державне регулювання виробничої кооперації без наявної статистичної актуальної і динамічної інформації.

Водночас розрізнену інформацію можна зібрати через різні бізнес-асоціації або ж через експертне середовище аналітиків (здебільшого у рамках міжнародної технічної допомоги або грантової підтримки), яку міг систематизувати і оновлювати спеціалізований орган державного управління, або ж договірних засадах певна недержавна інституція.

Ефективність державного регулювання виробничої кооперації має передбачати такі, на нашу думку, індикатори:

- рівень державної фінансової підтримки виробничої кооперації;
- ступінь виконання державою регулюючих заходів, спрямованих на формування інституційних і законодавчих умов для масштабного розвитку виробничої кооперації, особливо у сфері освоєння прогресивних технологій та створення виробничих наукомісткої продукції;

— кількість програм стимулювання розвитку системи самоорганізації учасників виробничої кооперації;

— кількість наданих пільг суб'єктам виробничої кооперації, які з іноземною участю імпортують технології більш високої якості.

Водночас ефект від успішного державного регулювання може охоплювати такі комплексні показники, як:

- збільшення валового регіонального продукту конкретних регіонів (загального ВВП);
- збільшення експорту високотехнологічної продукції;
- збільшення кількості і якості малого та середнього підприємництва та їх частки у ВВП;
- збільшення кількості та якості різних форм виробничої кооперації;
- ступінь розвитку інноваційної інфраструктури тощо.

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Світові тенденції свідчать про важливість саме державного регулювання різних форм виробничої кооперації (кластерів, венчурного бізнесу, технопарків, франчайзингу, аутсорсингу тощо), що, в контексті швидкого здійснення нагальних реформ, може слугувати базою, трампліном для формування "випереджаючого" типу національної економіки України на інноваційних засадах, а не "наздоганяючого". Це підтверджують приклади таких успішних держав світу, як Фінляндія, США, Японія та інших.

Водночас нагальним у даному контексті постає питання методичної розробки та практичної апробації комплексної системи індикаторів та динамічних показників ефективності виробничої кооперації в Україні, яка б дозволила здійснювати якісне державне регулювання для досягнення поставлених макроекономічних завдань. Це і визначає основні напрями наших подальших досліджень.

Література:

1. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. — К.: Знання-Прес, 2000. — 209 с.
2. Дьомін А.І. Вища освіта України і Болонський процес: Навчально-методичний посібник з організації самостійної роботи студентів та аспірантів вищих навчальних закладів III—IV рівнів акредитації за вимогами кредитно-модульної системи організації навчання / А.І. Дьомін, Л.Л. Побережна. — Біла Церква, 2007. — 170 с.
3. Євтушевський В.А. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми / В.А. Євтушевський. — К.: НДЕІ Міністерства економіки України, 2005. — 410 с.
4. Чистов С.М. Державне регулювання економіки [навч. посібник] / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко. — К.: Видавництво КНЕУ. — 2004. — 433 с.

References:

1. Didkiv's'ka, L.I. and Holovko, L. S. (2000), Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of economics], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine.
 2. D'omin, A. I. and Poberezhna, L. L. (2007), Vyscha osvita Ukrainy i Bolons'kyj protses [Higher education of Ukraine and the Bologna Process], Bila Tserkva, Ukraine.
 3. Yevtushevs'kyj, V. A. (2005), Derzhavne rehuliuвання ekonomiky Ukrainy: metodolohiia, napriamy, tendentsii, problemy [State regulation of economics of Ukraine: methodology, directions, trends, challenges], NDEI Ministerstva ekonomiky Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
 4. Chystov, S.M. Nykyforov, A.Ye. and Kutsenko, T.F. (2004), Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of economics], Vydavnytstvo KNEU, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 10.05.2016 р.*